

Н.Ш.Ражабов

ТДЮУ Бизнес ҳуқуқи кафедраси доценти,
юридик фанлар номзодиЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚОНУНЧИЛИГИДА
ЭКОЛОГИК МЕЪЁРЛАШТИРИШ ИНСТИТУТИНИ
МУСТАҲКАМЛАНИШИ ХУСУСИДА АЙРИМ
МУЛОҲАЗАЛАР

Аннотация: мазкур мақолада экологик меъёрлаштириш бўйича қонунчиликнинг ҳозирги ҳолати ҳамда уни такомиллаштиришга оид масалалар тарихий-ҳуқуқий, илмий-назарий нуқтаи назардан таҳлил этилган ва бу борада муаллифлик таклифлар илгари сурилган.

Таянч сўзлар: экологик меъёр, экологик меъёрлаштириш, экологик меъёрларнинг турлари, табиатга таъсир кўрсатиш чегаралари, лимит, квота.

Аннотация: в статье проанализированы вопросы дальнейшей совершенствовании системы экологического нормирования, при этом особое внимание уделено на такой важный вопрос как порядок установления экологических нормативов. Данный вопрос рассматривается в историко-правовом, теоретико-научном аспекте, и обосновываются авторские предложения.

Ключевые слова: экологический норматив, экологическое нормирование, виды экологических нормативов, пределы воздействия на природу, квоты и лимиты.

Annotation: in this article analyzes the issues of further improving ecological standardization system, with special attention paid to the important question of how the procedure for establishing environmental standards. This issue is discussed in the historical and legal, theoretical and scientific aspect, and justifies the author's suggestions.

Key words: environmental standard, environmental valuation. Types of environmental standards, limits the impact on nature, quotas and limits.

Дунёда, тараққиётга эришишни табиий ресурслардан фойдаланмасдан, атроф табиий муҳитга қандайдир турли таъсирлар кўрсатмасдан таъминлай олмайд. Ер ва сувлардан фойдаланиш, ер ости бойликлари қазиб олиш, дарахт ва буталарни кесиш, ўсимликларни териб олиш, ҳайвонларни овлаш, ишлаб чиқариш жараёнида турли хил, зарарли ёҳуд хавфли чиқиндиларни чиқариш (ёҳуд ташлаш), атмосфера ҳавоси ҳамда сув объектларининг ифлосланиши ва ҳоказоларни албатта инкор эта олмаимиз. Табиатни сақлаб қолиши, уни келажак авлодларга етказиб бериш мақсадига эришишда, табиатнинг сифати ва сони хусусиятлари ва унинг хоссаларини сақлаб қолишда жамиятнинг ижтимоий манфаатларидан келиб чиққан ҳолда ўрнатиладиган табиатга таъсир кўрсатишнинг илмий асосланган чегараси (охирги нуқтаси) ёҳуд меъёрини ўрнатиш (жорий қилиш) ёҳуд барпо этиш энг муҳим аҳамият касб этади. Ушбу мақсадга эса, албатта, экологик меъёрлаш орқали эришилади.

Экологик меъёрлаш эса, бу, ваколатли давлат органларининг атроф табиий муҳит сифатини, табиий ресурслардан фойдаланиш ҳажмини ва бошқа кўрсаткичларини белгилаш бўйича, қолаверса чегара

ёҳуд меъёр (норматив) ларни ўрнатиш бўйича фаолиятдир. Ушбу фаолият ваколатли давлат органлари томонидан амалга оширилиб, сертификатлаштириш, стандартлаштириш ва бошқа экологик меъёрлар (норматив)ни белгилаш ёҳуд ўрнатишда намоён бўлади.

Умуман олганда, инсон саломатлиги ва атроф табиий муҳитни муҳофаза қилишга оид ҳуқуқ нормаларига риоя этилишини таъминлаш воситаси сифатида экологик меъёрлаштиришсиз амалдаги экологик қонунчиликни қўллашнинг самарадорлигини ошириш мумкин эмас. Атроф табиий муҳит сифати меъёрларини ўрнатишда инсон саломатлиги, келажакда бўлиши мумкин бўлган зарарли оқибатлар, барча омилларнинг инсонларга ҳамда атроф муҳитга кумулятив (заҳарли моддаларни организмда тўпланиб кучли таъсир қилиши) таъсири каби меъзонларни эътиборга олмағи лозимдир [1, Б. 18-21].

Экологик меъёрлаш атроф муҳитни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан оқилona фойдаланишнинг барча бошқа қоида ва талаблари билан чамбарчас боғлиқдир. Экологик меъёрлашга қараб табиий ресурслардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш режалаштирилади, ундан фойдаланиш амалга оширилади, муҳофаза чора тадбирлари олиб борилади. Атроф табиий муҳитни мониторинги ва экологик назорат юритилганда экологик меъёрлар атроф муҳитни ҳолати, юридик ва жисмоний шахсларнинг фаолиятига тўғри баҳолашга, шу жумладан, атроф муҳитга етказилган зарарни аниқлаш ва жавобгарлик чораларини белгилашда асос бўлади.

Бундан ташқари, экологик меъёрларнинг айримлари атроф табиий муҳит сифатини баҳолашда қўлланилса, баъзилари эса атроф табиий муҳитга ва унинг объектларига зарарли таъсирни чегаралайди, бошқалари унинг объектларидан фойдаланишни режалаштиради. Экологик меъёрлаш экологик экспертизага, ҳўжалик ва ўзга фаолиятга талаблар, табиий ресурслардан фойдаланиш ва бошқа қоидаларнинг амалга оширилишига ҳамда атроф табиий муҳитнинг ҳолатига боғлиқдир. Меъёрлар атроф табиий муҳит сифатини белгилаш ва таъминлашда асосий мезонлардан бири бўлиб, у атроф табиий муҳит сифатини ва бошқа кўрсаткичларини баҳолашда қўлланилади.

Таниқли ҳуқуқшунос – эколог олимлар Б.В.Ерофеев ҳамда М.М.Бринчукларнинг фикрига кўра, атроф муҳит сифатини белгиловчи нормативлар бу, ваколатли давлат органлари томонидан тасдиқланадиган техник нормалардир [2, Б. 249, 607].

Шунингдек, яна бир қатор олимларнинг эътирофи таъсирчи экологик меъёрлаштириш бу, экологик таъсир (юкламалар)нинг чегаравий моҳиятини аниқлаш учун меъёрлаштириш объектларига нисбатан мумкин бўлган тегишли таъсир чекловларини ўрнатиш ҳисобланади [3, Б. 208].

Аввало, экологик меъёрлашнинг туб моҳиятини англаш учун экологик меъёр ўзи нима эканлиги ҳақида тўхталиб ўтиш жоиздир. Ушбу тушунча юридик адабийтларда турлича талқин қилингандир. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси томонидан нашр этилган, кўплаб экологик атамаларни ўз ичига олган “Ўзбекча-русча-инглизча экологик изоҳли лугат”да ёзилишича, *экологик меъёр* – экологик регламентлар асосида ҳисоб-китоб қилинган ва ҳуқуқий мақом тусини олган

антропоген таъсир кучи қиймати. У муваққат характерга эга бўлиб, фан, технологиялар ва иқтисодиётнинг ривожланишига қараб ўзгариб боради. Қолаверса, *экологик меъёрлаш* эса бу – инсоннинг табиатни муҳофаза қилиш ва табиатдан оқилона фойдаланишга йўналтирилган илмий ва ҳуқуқий фаолияти. Тор маънода Э.м. - идеал ва муваққат меъёрларни асослаш борасидаги фаолият. Э.м. мақсади – экотизимга бўлган антропоген таъсирининг экотизимнинг нормал фаолиятини таъминловчи экологик регламент ва меъёрларини ишлаб чиқишдир [4, Б. 304].

Экологик меъёрлашнинг асосий мақсади эса албатта, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва атроф муҳитни муҳофазасини таъминлашдан иборатдир. Бошқача қилиб айтганда бир томондан табиатдан фойдаланувчиларнинг манфаатларини кўзлаб унга шундай фойдаланишда унинг иқтисодий, ижтимоий ва бошқа турли эҳтиёжларини қондириш ва иккинчидан, табиий бойликлардан тежамкорлик билан фойдаланиб, атроф табиий муҳитни сақлашдан иборатдир.

Шунингдек, халқаро тажрибага мувофиқ экологик меъёрлаш барқарор ривожланиш замирида ўзгача талқин этилади, яъни унга кўра “экологик меъёрлаш ижтимоий-иқтисодий манфаатлар ва экологик эҳтиёжларни таъминловчи табиий ресурсларга ҳўжалик ва ўзга фаолиятнинг натижасидаги таъсирнинг илмий-асослантирилган ҳолда чеклаш” тушунилади [5, Б. 233].

Чунончи экологик норматив (меъёр)ларнинг моҳияти бир мунча юқори даражада ҳисобланади. Барқарор ривожланиш замирида ушбу экологик меъёрлаш давлат миқёсида экологик жиҳатдан маълум кўрсаткичларни атроф муҳитнинг муҳим бўлган сифати, шунингдек, унга нисбатан таъсирнинг сон ва сифат миқдорига қўйилган талаблар тарзида ўрнатилишини тақозо этади. Шу аснода, меъёрлар барқарор ривожланишнинг кўрсаткичлари (меъзон) сифатида қўлланилиши мумкин [6, Б. 54].

Мисол тариқасида, Хитой давлатида чиқиндиларни пайдо бўлиши ва уларни жойлаштириш меъёрлаштирилмайди. Бунинг учун корхоналар, чиқиндилар миқдорини чеклаш учун биринчи навбатда, тоза энергияни қўллаш, кам чиқитли, юқори энергетик самарадорлик мавжуд технологияни жорий қилиш ва зарарли моддаларни кучсизлантиришга эътибор беришлари лозим бўлади. Шунингдек, мунтазам равишда атроф муҳитни ифлослантирувчи эскирган ишлаб чиқариш ускуналари ва техникалари рўйхати чоп этилиб келинади. Хитой Халқ Республикасининг “Қаттиқ чиқиндилар билан ифлослантиришга қарши кураш ва олдини олиш тўғрисида” ги қонуни 3, 28-моддасига кўра ишлаб чиқарувчилар бундай ускуна ва техникани ишлатишни тўхтатиши лозим бўлади. Хатто, бундай техникаларни сотиш, фойдаланишга бериш ҳамда уларни қўллаш таъқиқланади [7, Б. 37].

Албатта, ушбу соҳадаги бир гуруҳ олимларнинг эътироф этишларича инсоният тараққиёти албатта табиий ресурслардан доимий тарзда фойдаланишлик билан кечади. Ҳеч бир табиий объект йўқки, ундан инсоният ўз фаолияти давомида фойдаланмасдан қолса албатта. Бошқа бир томондан эса инсониятнинг технологик фаолияти атроф табиий муҳитга ифлослантирувчи моддаларни иложсиз албатта чиқариб ташлаш билан чамбарчас боғлиқдир. Шу зайилда эса табиатга нисбатан бундай муносабат

ўзининг маълум бир чегаралари, ёинки меъёрларига эга бўлмоғи лозимдир. Давлатнинг яна бир функцияларидан бири бўлмиш атроф муҳит сифати нормативларини ўрнатиш функцияси айнан ушбу мақсадларни кўзлайди. Чунончи, Д.Л.Байдельдинов фикрига кўра давлатнинг бошқарув жараёни аввало экологик нормативларни ўрнатиш билан бошланади ҳамда унга асосланади [8, Б. 98].

Шунингдек, экологик меъёрлаш иккита йўналишда амалга оширилади, бунда аввало ҳуқуқий норма ҳақмиятига эга бўлган техник кўрсаткичлар (стандартлар)да яъни унга кўра экологик меъёрлар барча субъектларга тааллуқли ҳисобланади. Мисол тариқасида автомобиллардан чиқаётган захарли газ (тутун) сифатини белгилаш бўйича стандартлар ҳам ишлаб чиқарилаётган ёхуд фойдаланишда бўлган транспорт воситаларига нисбатан тааллуқли ҳисобланади. Шунингдек, иккинчи гуруҳдаги экологик меъёрлар ҳуқуқни қўлловчи ҳужжатларда белгиланиб, маълум бир объект учун қўлланилади, масалан, алоҳида бир табиий ресурслардан фойдаланувчилар ёинки атроф табиий муҳитга зарарли таъсир кўрсатувчи шахсларга нисбатан тааллуқли бўлган меъёрлар.

Қолаверса, экологик меъёрлаш аксарият ҳолларда табиий ресурслардан фойдаланиш ҳуқуқи вужудга келишидан ёки ҳўжалик ва ўзга экологик зарарли фаолиятини бошлашдан олдин амалга оширилиши билан аҳамиятли эканлигига гувоҳ бўламыз.

Шуни алоҳида қайд этиш лозимки, экологик меъёрлаш соҳасида ушбу нормативларнинг ҳуқуқий нормалар тоифасига кириш ёки кирмаслик масаласи ҳозирги даврда бир мунча мунозаралидир. Чунончи, таниқли олим В.В.Петров уларнинг ҳуқуқий нормаларга тааллуқли эмаслиги ва улар техник ёки техник-иқтисодий нормалар тусига эга эканлигини эътироф этади. тўғрисида гап юритади. Унинг фикри бўйича, улар ўз – ўзига юридик кучга эга эмаслар, чунки кўпчилик экологик меъёрлар қонунларда белгиланмасдан, балки махсус техник нашрларда чоп этилади. Бундай тоифадаги нормаларга илмий тавсияланган, методик қўлланма сифатидаги ҳужжатлардаги нормаларни мисол тариқасида келтиради. Улар маълум бир масалани ҳал қилишда қўлланилиб, уларга риоя этилиши мажбурий ҳисобланимайди [9, Б.557].

Аммо, экологик меъёр ваколатли давлат органи томонидан тасдиқлагандан сўнг мажбурий характерга эга бўлади. Демакки, экологик меъёр, меъёр сифатида тасдиқланганидан кейин шаклланади ва мажбурий қўлланилади, шунга кўра, биз экологик меъёрларни ҳуқуқий норма шаклида кўриш тарафдоримиз. Ҳар қандай тавсия, қўлланма ва шунга ўхшаш ҳужжатлардаги белгиланган қоидалар, албатта, ҳуқуқий норма эмасдир.

Аслида, экологик меъёрлар фан ва техника тараққиёти ривожланган сайин ўзгариб туриши лозим бўлади, Чунончи, турли тозалаш усуллари, қурилмалар, асбоб-ускуналарнинг яратилиши ҳамда жорий қилиниши натижасида ифлослантирувчи моддалар, биологик организмлар ҳамда чиқиндиларни чиқариш (ташлаш), уларни қайта ишлаш кўрсаткичлари ўзгариб, уларни атроф муҳитга чиқариш миқдорлари кескин ўзгаради. Бунинг натижасида экологик меъёрларни қайта кўриб чиқиш имконияти яратилиб, ишлаб чиқариш ва ўзга ҳўжалик фаолиятга

нисбатан янада қаттиқроқ экологик талаблар белгиланиши мумкин.

Маълумки, атроф муҳитнинг жорий ҳолати таҳлили, халқаро миқёсдаги ва минтақавий экологик муаммолар, янги экологик хавф-хатарлар мамлакатимиз аҳолисининг ҳаёт сифатини яхшилаш борасида олиб борилаётган ижтимоий-иқтисодий жараённинг ажралмас қисми ҳисобланадиган муҳим бир сиёсий ҳужжат ишлаб чиқиш заруратини вужудга келтирди. Шу аснода, атроф муҳитни муҳофаза қилиш соҳасида давлат сиёсатининг устувор йўналишларини белгилаш, табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги қонун ҳужжатлари бузилишлари профилактикаси, уларни аниқлаш ва олдини олишнинг самарали механизмларини жорий этиш, республика аҳоли пунктларининг санитария ва экологик ҳолати учун давлат органлари, ҳўжалик юритувчи субъектлар раҳбарлари ва фуқароларнинг шахсий жавобгарлигини кучайтириш, барқарор ривожланиш соҳасидаги Миллий мақсад ва вазифаларга эришишни таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 30 октябрдаги ПФ-5863-сон билан 2030 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасининг Атроф муҳитни муҳофаза қилиш КОНЦЕПЦИЯСИ тасдиқланди. Ушбу ҳужжат атроф муҳитни муҳофаза қилиш соҳасида давлат сиёсатининг устувор йўналишларини белгилайди, уларнинг амалга оширилиши эса келажак авлодларнинг манфаатлари йўлида давлатни барқарор ривожлантиришни таъминлаш имконини беради.

Шунингдек, мамлакатимизда атроф табиий муҳит ҳолатининг сифатини яхшилаш мақсадида атроф муҳит сифатининг ягона нормативлари, стандартларини биргаликда ишлаб чиқиш ва қабул қилиш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш зарурлиги белгилаб қўйилгандир. Жумладан, мамлакатимизда атроф табиий муҳит ҳолатининг сифатини яхшилаш мақсадида қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш зарурлиги белгилаб қўйилгандир, яъни: атроф муҳит сифатининг ягона нормативлари, стандартларини биргаликда ишлаб чиқиш ва қабул; атроф муҳитни муҳофаза қилиш соҳасидаги мутахассисларни минтақа мамлакатлари учун ягона методика бўйича тайёрлаш, шунингдек, илғор халқаро амалиётга ва Жаҳон савдо ташкилоти талабларига мос келадиган агроэкологик стандартларни кенг татбиқ қилиш; миллий иқтисодиётни сувдан тежаб фойдаланиш, қайта тикланадиган энергия технологияларини ривожлантириш ва кенг қўллашни рағбатлантиришга йўналтириб ўзгартириш, шунингдек, юқори энергия самарадор стандартлар асосида иншоотлар барпо этиш; атроф муҳитнинг сифатини белгиловчи устувор йўналишлар бўйича халқаро стандартларга (БМТ Европа иқтисодий комиссияси, ЕИ ва бошқалар) ўтишни таъминлаш; давлат харидларини амалга оширишда экологик стандартларни қўллашни кенгайтириш; Европа стандартлари асосида назорат қилинадиган ифлослантирувчи моддалар сонини оптималлаштирган ҳолда, уларни чиқариш ва оқизишни самарали назорат қилиш механизмининг жорий этиш; давлат экологик экспертизаси ўтказилишини тартибга солиш норматив-ҳуқуқий базани, шу жумладан ҳўжалик юритувчи субъектларнинг экологик хавфлилик тоифасини аниқлаш тизимини халқаро стандартлар асосида танқидий қайта кўриб чиқиш; экологик менежмент

тизимини яратишнинг халқаро стандартларини жорий этиш, МДХ, ЕИ давлатлари ҳамда бошқа мамлакатлар билан экологик сертификатлаштириш бўйича ишларни ўзаро тан олиш механизмининг татбиқ этиш; амалдаги стандартларнинг халқаро ИСО (Халқаро стандартлаштириш ташкилоти) ва ХЭК (Халқаро электротехника комиссияси) стандартлари билан уйғунлашувини таъминлаш ва б.

Шунингдек, ушбу Концепцияда Давлат экология қўмитаси ҳамда унинг ҳузуридаги «Давлат экологик сертификатлаштириш ва стандартлаштириш маркази» ДУК масъулигида, келажакда амалдаги стандартларни ИСО ва ХЭК халқаро стандартлари билан уйғунлаштириш ишларини амалга ошириш масалалари ўрин олганлигини гувоҳи бўлишимиз мумкин.

Хуллас, табиатда ифлослантирувчи моддалар ва биологик организмларнинг инсон ҳамда табиий муҳит объектлари учун йўл қўйиладиган тўпланиш даражалари бузилишига олиб келадиган бўлса, уларнинг чиқариш (ташлаш) нинг йўл қўйиладиган даражадаги нормативлари қайта кўриб чиқилиши, илғор мамлакатлар стандартлари асосида назорат қилинадиган ифлослантирувчи моддалар сонини оптималлаштирган ҳолда, уларни чиқариш (ташлаш) ва оқизишни самарали назорат қилиш механизмининг жорий этиш лозим.

Нихоят, экологик меъёрларни жорий қилишда ташкил-ҳуқуқий механизмни шакллантириш лозим бўлади. Бунинг учун, албатта экологик назоратни ва экологик меъёрларни қўллаш билан боғлиқ мутахассислар ҳамда масъул шахсларнинг экологик-ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, экологик меъёрлашга оид илмий маълумотларни тақдим қилиш ҳамда бошқа чора-тадбирларни амалга ошириш зарур.

Адабиётлар рўйхати:

1. Максимова Ю.Г. Создание системы экологического нормирования в условиях развития экологического законодательства Российской Федерации // Экологическое право. - М.: Юрист, 2012, № 6. - С. 18-21
2. Ерофеев Б.В. Экологическое право России, - Москва: 1999. - 249 б., Бринчук М.М. Экологическое право: Учебник. - 2-е изд., перераб. и доп. -М.: Юристъ, 2004. -670 с.
3. Воробейчик Е.Л. Экологическое нормирование: на пути к обобщающей теории / Экологическое нормирование и управление качеством почв и земель / колл. Монография Под общ. ред. С.А.Шобы, А.С.Яковлева, Н.Г.Рыбальского. - М.: НИИ-Природа, 2013. - 310 с.
4. Ўзбекча-русча-инглизча экологик изоҳли луғат Б.Алихонов, С.Самойлов, Р.Ибрагимов. Т., «Chinor ENK», 2004. 304 б.
5. Стратегия и проблемы устойчивого развития России в ХХI в. / Под ред. А.Г. Гранберга, В.И. Данилова-Данильяна, М.М. Циканова, Е.С. Шопхоева. М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2002.С. 233.
6. Вершило Н.Д. Эколого-правовые основы устойчивого развития / Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук / - М.: 2008. С. 54
7. Ма Синь. Экологическое нормирование как правовая мера предупреждения экологического вреда по законодательству Китая // Ж. Экологическое право. № 1. 2019, С. -37-41.

8. Байдельдинов Д.Л. Правовой механизм государственного управления в области экологии. – Алматы: Қазақ университеті. 1998. – 188 с.

9. Петров В.В. Экологическое право России. Учебник. – Москва: БЕК, 1997. – 557 с.

О.Файзиев,
ТДЮУ “Маъмурий ва молия ҳуқуқи”
кафедраси ўқитувчиси, PhD

**МУРОЖААТ ҚИЛИШ ҲУҚУҚИНИНГ
КОНСТИТУЦИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ:**
*конституциявий нормалар таҳлили, мавжуд
муаммолар ва ечимлар*

Калит сўзлар: жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари, халқаро ҳуқуқ нормалари устуворлиги, халқ иродасини ифода этиш, жамият ва фуқаролар олдида масъуллик, давлат хизмати, конституциявий суд, қонунчилик ташаббуси ҳуқуқи, Халқ қабулхонаси, виртуал қабулхона, Бош вазирнинг тадбиркорлар мурожаатларини кўриб чиқиш қабулхоналари.

Аннотация: ушбу мақолада жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаат қилишга оид ҳуқуқининг конституциявий-ҳуқуқий асослари ёритилган. Бунда Ўзбекистон Республикаси Конституциясида белгиланган мурожаат қилиш ҳуқуқини таъминлаш ва кафолатлашга доир нормалар тизимли таҳлил қилинган, бу борада хорижий давлатлар тажрибаси қиёсий ўрганилган, мавжуд муаммолар ва уларнинг ечими бўйича тавсиялар ишлаб чиқилган, таҳлил қилинган соҳадаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш юзасидан таклифлар билдирилган.

Ключевые слова: обращения физических и юридических лиц, верховенство норм международного права, выражение воли народа, ответственность перед обществом и гражданами, государственная служба, конституционный суд, право законодательной инициативы, Народная приемная, виртуальный прием, приемная Премьер-министра по рассмотрению обращений предпринимателей.

Аннотации: В данной статье описываются конституционные и правовые основы права физических и юридических лиц на обращение. Также проведен системный анализ норм Конституции Республики Узбекистан по обеспечению и гарантированию права на обращение, сравнительное изучение опыта зарубежных стран, разработка существующих проблем и рекомендации по их решению, предложения по совершенствованию законодательства в этой сфере.

Keywords: applications of individuals and legal entities, rule of international law, expression of the will of the people, responsibility to society and citizens, civil service, Constitutional Court, power to initiate legislation, People's reception, virtual reception, Reception of the Prime Minister for consideration of applications from entrepreneurs.

Annotations: This article describes the constitutional and legal foundations of the right of individuals and legal entities to appeal. Also, a systematic analysis of the norms of the Constitution of the Republic of Uzbekistan on ensuring and guaranteeing the right to appeal, a comparative study of the experience of foreign countries, the development of existing problems and recommendations for their solution, proposals for improving legislation in this area were carried out.

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси мамлакатимизда асосий ҳуқуқлар ва эркинликлар, шу жумладан, жисмоний ва юридик шахсларнинг шахсий